

Asia: Rakennuspiirustusten tekijänoikeus: teosharkinta

Annettu: 10.9.1997

Tulliaseman arkkitehtipiirustukset eivät saaneet suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin nojalla rakennustaiteen tuotteina eivätkä myöskään lain 1 §:n 2 momentin nojalla selittävinä piirustuksina.

Selostus asiasta

Helsingin rikospoliisi on 9.6.1997 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa rakennuspiirustusten tekijänoikeudesta X:n tekemän tutkintapyynnön johdosta.

Helsingin rikospoliisi pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, nauttiiko X:n laatimat Viron Luhamaan tulliaseman arkkitehtipiirustukset tekijänoikeuslain mukaista suojaa. Lausuntoa pyydetään myös siitä, onko Y:n piirustukset kopioitu tai muulla tavalla tehty X:n suunnitelmien pohjalta niitä edelleen työstäen.

Lausuntopyyntöön on liitetty X:n laatimat arkkitehtipiirustukset ja Y:n laatimat piirustukset, joita rikospoliisi pyytää vertamaan keskenään mahdollisen tekijänoikeusloukkauksen osalta. Lausuntopyyntöön on liitetty myös tutkintapyyntö, rikosilmoitus ja kopioita tulliaseman suunnittelua koskevista asiakirjoista. Lisäksi rikospoliisi on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle asiaan liittyviä kuulustelupöytäkirjoja.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Lainkohdassa mainitaan esimerkkinä suojattavista teoslajeista muun muassa rakennustaiteen tuote. Pykälän 2 momentin mukaan kirjallisena teoksena pidetään muun muassa selittävää piirustusta.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa säädettyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tai saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Pykälän 2 momentin mukaan jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain toiselle, myös oikeushenkilölle. Tekijänoikeuslain 3 luku (27 - 42 §) sisältää säännökset tekijänoikeuden siirtymisestä. Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat tekijänoikeuslain 27-29 §:ssä. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Teoskappaleen luovutus ei sisällä tekijänoikeuden luovutusta, tilauksesta tehtyä muotokuvaa koskevin poikkeuksin. Ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Tästä on säädetty tietty poikkeus koskien liikkeen tai sen osan luovuttamista. Tietokoneohjelmia koskevaa 40 b §:ää lukuun ottamatta tekijänoikeuslaissa ei ole nimenomaisia säännöksiä tekijänoikeuden siirtymisestä työsuhteessa. Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän tai, jos usealla on tekijänoikeuslain 6 §:n mukaisesti tekijänoikeus yhteisesti, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.

Teosharkinta

Tekijänoikeuslaissa ei ole teoksen määritelmää. Suomalaisen lainvalmisteluaineiston ja oikeuskäytännön perusteella voidaan todeta, että tuotteen on oltava itsenäinen ja omaperäinen, jotta se olisi teos. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan ilmaisun omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Myös teoksen osa voi saada itsenäistä tekijänoikeussuojaa, jos se saavuttaa teostason. Usein todetaan, että teoskynnys ylittyy, jos ei voida olettaa kenenkään muun kuin tekijän päätyvän muodoltaan samanlaiseen lopputulokseen itsenäisesti vastaavaan työhön ryhtyessään. Ratkaisu siitä, onko tietty tuote teos, tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

Teoksen kirjallisella tai taiteellisella tasolla tai teoksen aikaansaamiseksi vaaditulla työmäärällä ei ole merkitystä tekijänoikeussuojan kannalta. Tekijänoikeudella suojataan luovan työn tuotteita niiden tarkoituksesta riippumatta: myös käytännöllinen tuote voi olla teos, jos se on itsenäinen ja omaperäinen.

Tekijänoikeudella ei suojata ideoita, aiheita tai tietoja sellaisenaan, vaan sitä omaperäistä ilmaisumuotoa, johon ne on saatettu. Teokseen sisältyvää tietoa ja ideoita voidaan siten tekijänoikeuden estämättä hyödyntää uudenaikaisessa ilmaisumuodossa.

Rakennustaiteen tuotteita ovat sekä rakennusten arkkitehtipiirustukset että rakennukset. Tekijänoikeussuojaa saadakseen rakennustaiteen tuotteen on oltava edellä luonnehdituin tavoin teos eli sen on ylitettävä teoskynnys. Rakennustaiteen tuotteessa teokselta edellytettävä omaperäisyys voi olla havaittavissa joko rakennuksen julkisivussa tai sen sisäosissa. Tekijänoikeussuojaa eivät saa yksinkertaiset, itsestään selvät rakenneratkaisut. Tekijänoikeuslain perustana olleessa mietinnössä (komiteamietintö 1953:5, s. 45) on todettu hyvin yleisluontoisesti, että rakennustaiteen tuotteilla tarkoitetaan rakennustaiteellisia luomuksia, jollaisia voivat olla sekä koko rakennukset että niiden taiteellisesti muodostetut osat.

Oikeuskäytännöstä voidaan mainita rakennustaiteen tuotetta koskevana esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu 1989:149, jossa arkkitehdin suunnitteleman tyyppitalon ei katsottu nauttivan tekijänoikeussuojaa rakennustaiteen tuotteena, koska se ei arkkitehtonisilta elementeilään eikä myöskään kokonaisuutena ollut riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Arkkitehtonisina elementteinä ratkaisun perusteluissa mainittiin kartanotyyliä ilmentävät aumakatto, suuri terassi ja ikkunalliset ulokkeet. Ratkaisussa todettiin, että talo kokonaisuutena ei mainittavasti eronnut muista myytävistä pientaloista.

Rakennusteoksen suojaa on koskenut myös korkeimman oikeuden ratkaisu 1988:4. Tapauksessa B oli pyytänyt yhtiöltä tarjousta motellirakennuksesta ja määrännyt, että se oli rakennettava hirrestä, sekä antanut ohjeita rakennuksen koosta, huonemäärästä ja huoneiden sijoittelusta. Motellirakennuksen tuli muodostaa yhdessä paikalla jo olevan huoltamorakennuksen kanssa yhtenäinen kokonaisuus. A oli yhtiön toimeksiannosta laatinut rakennuspiirustukset noita ohjeita ja määräyksiä noudattaen. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan annetut ohjeet ja määräykset olivat olennaisesti rajoittaneet A:n mahdollisuuksia luoda itsenäinen ja omaperäinen rakennusteos. Motellirakennusta ei omaperäisyyden puuttuessa pidetty rakennustaiteen tuotteena.

Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 24.8.1989 koski pientalon tekijänoikeussuojaa. Ratkaisussa viitattiin osin alioikeuden päätöksen perusteluihin. Niiden mukaan jutussa kopioidussa talossa ratkaisuaiheet varsinkin keittiön, ruokailutilan ja erkkerien sekä julkisivun osalta olivat sellaiset, että toinen suunnittelija ei itsenäisesti olisi päätenyt samaan ratkaisuun. Taloa oli pidettävä tekijänoikeudellisesti suojattuna teoksena, kuten myös tekijänoikeusneuvosto oli lausunnossaan 1987:6 katsonut.

Jos rakennuspiirustuksen kuvaamaa kohdetta ei voida pitää tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuna rakennusteoksena, piirustus voi saada suojaa selittävänä piirustuksena ja siten kirjallisena teoksena lain 1 §:n 2 momentin mukaan.

Selittävänkin piirustuksen on tekijänoikeussuojaa saadakseen oltava teos eli ylitettävä teoskynnys. Oikeuskäytännöstä voidaan mainita selittäviä kirjallisia teoksia koskevana esimerkkinä edellä viitattu korkeimman oikeuden ratkaisu 1988:4. Sen mukaan rakennuspiirustukset saattoivat saada

suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n 2 momentin nojalla vaikka niiden kuvaamaa rakennusta omaperäisyyden puuttuessa ei lain 1 §:n 1 momentin nojalla suojattu. Piirustukset olivat kuitenkin tavanomaisia rakennuspiirustuksia vailla omaperäisyyttä, joten ne eivät saaneet tekijänoikeussuojaa.

Rakennusten ja rakennuspiirustusten teosluonnetta on käsitelty tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1987:6, 1988:7, 1994:16, 1995:10, 1996:4 ja 1996:10. Esimerkiksi lausunnossa 1988:7 A:n laatimien paritalopiirustusten katsottiin olevan siinä määrin omaperäisiä, että kysymyksessä oli tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen suojattu teos. Lausunnossa 1994:16 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausunnon kohteena oleva grillikatoks oli rakennustaiteen tuote mutta että siltä puuttui tekijänoikeussuojan saamiseksi tarvittava itsenäisyys ja omaperäisyys. Tekijänoikeusneuvoston mukaan katoksessa käytetyt rakenneratkaisut olivat perinteisiä, eikä niitä käyttämällä luodussa rakennuksessa ollut osoitettu sellaista persoonallisuutta, ettei joku toinen suunnittelija olisi voinut päätyä itsenäisesti vastaavaan rakenneratkaisuun. Grillikatoksen rakennepiirustusten katsottiin olevan selittäviä piirustuksia, joissa kuvallista ilmaisumuotoa oli käytetty grillikatoksen rakenneratkaisujen selittämiseksi. Piirustukset olivat alalla yleisesti omaksutun käytännön mukaisia ja siten tavanomaisia rakennepiirustuksia vailla suurempaa omaperäisyyttä. Rakennuksen kuvaamistapa ja piirustusten sisältö määräytyivät rakennusalan teknisten vaatimusten sekä selkeän ja oikean ilmaisutavan mukaisesti. Tekijänoikeusneuvoston mukaan grillikatoksen rakennepiirustukset olivat kyseisellä alalla niin tavanomaisia, että ne eivät yltäneet teostasoon. Samantyyppisillä perusteluilla tekijänoikeusneuvosto lausunnossaan 1995:10 katsoi, ettei kaksikerroksinen, vinokattoinen lautapäällysteinen huvila eivätkä sen rakennuspiirustukset nauttineet tekijänoikeussuojaa.

Sillä, pidetäänkö rakennuspiirustuksia tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaisina taiteellisina teoksina (rakennustaiteen tuotteina) vai 1 §:n 2 momentin mukaisina selittävinä piirustuksina ja siten kirjallisina teoksina, on merkitystä soveltuvien rajoitussäännösten kannalta.

Lainvalmisteluaineiston ja oikeuskirjallisuuden perusteella erolla on merkitystä myös suojan sisällön kannalta. Rakennustaiteen tuotteena valmis rakennus ja sen piirustus ovat saman rakennusteoksen kappaleita. Tekijänoikeus piirustukseen, joka on rakennustaiteen tuote, sisältää tekijänoikeuden myös rakennukseen, joka tehdään piirustusten mukaan. Tällöin rakennuksen rakentaminen kuuluu piirustusten tekijän tekijänoikeuteen. Rakennuspiirustus selittävinä piirustuksena puolestaan saa suojaa ainoastaan sellaisenaan. Tällöin rakentaminen piirustuksen mukaan ei ole kiellettyä. (Komiteanmietintö 1953:5, s. 47 ja Haarmann, Pirkko-Liisa, Tekijänoikeus, lähioikeudet ja oikeus valokuvaan, 1992, s. 50)

Tulliaseman piirustukset

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetut X Ky:n nimellä merkityt piirustukset sisältävät asemapiirroksiset tulliasema-alueesta ja piirustukset rajavartioston ja tullin päärakennukseksi, rekkojen tarkastushalliksi, takavarikoitujen tavaroiden varastoksi, huoltorakennukseksi, lämpökeskukseksi, pumppuasemaksi, vartijakopiksi, tarkastuspaviljongiksi ja koirankopeiksi (kaikista edellä mainituista pohja-, julkisivu- ja leikkauspiirustukset) sekä eläintarkastusrakennukseksi (pohja- ja julkisivupiirustukset). Lisäksi mukana on leikkauspiirros keskushallista ja hahmotelmat päärakennuksen sisääntulohallin ja rekkojen tarkastushallin sisätiloista.

Tekijänoikeusneuvoston saaman vaikutelman mukaan arkkitehtipiirustusten kuvaamat rakennukset eivät ole julkisivuiltaan erityisen omaperäisiä. Rakennusten yleisenä muotona korostuu suorakulmiomaisuus vähäisin poikkeamin. Ikkunat ja parvekkeet ja niiden sijoittelu vaikuttavat tavanomaiselta. Piirustuksista ei muutoinkaan rakennusten julkisivujen osalta ilmene mainittavaa omaperäisyyttä yksityiskohdissa tai kokonaisvaikutelmassa. Piirustuksista saa sen vaikutelman, että niiden kuvaamisessa rakennuksissa on julkisivujen osalta ainakin toistaiseksi toteutettu suhteellisen yksinkertaiset ratkaisut.

Arkkitehtipiirustuksista lähinnä päärakennuksen, eläintarkastusrakennuksen ja huoltorakennuksen piirustusten osalta tulee harkittavaksi teossuoja piirustusten kuvaamien rakennusten sisäosien perusteella. Tekijänoikeusneuvoston saaman vaikutelman mukaan muiden rakennusten piirustuksissa on toteutettu yksinkertaiset ratkaisut eivätkä piirustukset ole riittävän omaperäisiä ollakseen rakennustaiteen tuotteita. Omaperäisyyden puuttuminen johtunee ainakin osaksi rakennusten käyttötarkoituksista.

Eläintarkastusrakennuksen ja huoltorakennuksen sisäosien osalta kyseisenlaisten piirustusten tekijällä todennäköisesti on tietyissä rajoissa mahdollisuus suorittaa valintoja piirustusten tekemisessä. Huolimatta siitä, että kyseiset piirustukset mahdollisesti olisi voitu toteuttaa jossakin määrin toisinkin, tekijänoikeusneuvosto katsoo, että piirustukset eivät ilmennä riittävästi omaperäisyyttä ollakseen teoksia.

Päärakennuksen käyttötarkoitus ja sen piirustuksien laatimiseksi tarvittavat ohjeet ovat omiaan rajoittamaan mahdollisuutta saada aikaan omaperäisyyttä ilmentävä rakennustaiteen tuote. Toisaalta piirtäjälle päärakennuksen osalta on todennäköisesti kuitenkin jäänyt mahdollisuus suhteellisen lukuisilla eri tavoilla suunnitella rakennus. Lähtökohtainen mahdollisuus tehdä piirustus usealla tavalla ei kuitenkaan johda tekijänoikeussuojan saamiseen, jos valittu ratkaisu on lähinnä tavanomainen ja yksinkertainen.

Yksittäiset elementit, joista päärakennuksen sisäosien piirustukset koostuvat, eivät tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan ilmennä tavanomaisuudesta poikkeamista. Kokonaisuutena arvioiden päärakennuksessa korostuu käytävien, huoneiden ja wc-tilojen sijoittelussa selkeys ja tavanomaisuus sekä käyttötarkoituksen määräämät seikat. Omaperäisyyttä ilmentää esimerkiksi rakennuksen vastakkaisissa päädyissä olevien huone- ja käytävätilojen kesken esiintyvä vaihtelevuus. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että piirustukset päärakennuksen osalta eivät kuitenkaan ole siinä määrin omaperäisiä, että ne saisivat tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua suojaa rakennustaiteen tuotteena.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että selittävinä piirustuksina tulliaseman piirustukset ovat tavanomaisia arkkitehtipiirustuksia vailla omaperäisyyttä, joten ne eivät saa suojaa myöskään tekijänoikeuslain 1 §:n 2 momentin tarkoittamina selittävinä piirustuksina.

Vastauksena hakijan esittämiin kysymyksiin tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeusneuvostolle toimitetut, X Ky -merkinnällä varustetut Luhamaan tulliaseman

piirustukset eivät saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin nojalla rakennustaitteen tuotteina eivätkä myöskään lain 1 §:n 2 momentin nojalla kirjallisina teoksina.

Tekijänoikeusneuvosto on edellä olettanut, että tulliaseman piirustuksia voidaan pitää X:n itsenäisesti tekeminä. Tekijänoikeusneuvosto viittaa edellä selostettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun 1988:4 ja toteaa, että kysymys siitä, onko työssä noudatettu siinä määrin annettuja esikuvia, ohjeita tai määräyksiä, ettei sitä voida tästä syystä pitää piirustusten tekijän luovan ilmaisun omaperäisenä tuloksena, ratkeaa viime kädessä näyttökysymyksenä. Näytön arviointi ei kuulu tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan.

Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan kuuluu lausuntojen antaminen ainoastaan tekijänoikeuslain soveltamisesta. Koska tekijänoikeusneuvosto on katsonut, että X Ky -merkinnällä varustetut arkkitehtipiirustukset eivät saa tekijänoikeussuojaa, tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoa siltä osin kuin lausuntopyynnössä on kysytty piirustusten kopioinnista ja edelleen työstämisestä.